

SVAKOG MESECA U KIOSCIMA I KNJIŽARAMA

POLJA

POLJA ĆETE NAJREDOVNJIJE DOBIJATI AKO
UPLATITE GODIŠNJU PRETPLATU OD 150 DIN.
NA ŽIRO RAČUN 65700-603-6324 NIŠRO DNEVNIK,
OOOR REDAKCIJA, ZA POLJA

pretplatite se i vi na polja

PRETPLATNI ODSEČAK

ČASOPIS POLJA
Katolička porta 5/II
21000 Novi Sad

Administracija: Dnevnik, Bulevar 23 oktobra 31
Pretplata za 12 brojeva je samo 150 dinara. Brojevi
će vam biti uručivani redovno.
Svojim potpisom obavezujem se da ću iznos godišnje
pretplate uplatiti na žiro račun 65700-603-6324, NIŠRO
DNEVNIK, OOOR Redakcija (sa naznakom za »Polja«)

(ime i prezime, odnosno naziv ustanove)

(adresa na koju želite da vam se šalje
časopis)

(mesto i datum)

(potpis)

BOASTFULNESS.

[face p. 12.

hvalisavost

ne daj se, avangardo!

laslo vegel

Možemo li govoriti o njoj, da li treba uopšte govoriti o njoj?
Iz isušenih korita nekadašnjih esej-potoka koji su mnogo
obećavali, čujem odjek osnovnog momenta naše avangardne poe-
zije: nastavljati vredi samo ako se uvek sve iznova počinje. Je-
senji mrazovci naše zateturane avangarde rimuju se s opalim,
rđa-crvenim lišćem posećenih platana duž Futoške ulice; čuvari
književne botaničke bašte šću se ugodno i samouvereno među
travnjacima. Pod zelenim senicima, s vremena na vreme, s
čani koncert: sve je proračunato na minut, organizatori su zado-
voljni, nema iznenađenja, nema neugodnosti.

Ako se, međutim, ipak dogodi nešto nepredviđeno? Onda se
oglasi neuobičajeni aplauz koji nadjača Nepoznatog. Ovaj se upla-
ši graje, raširio bi svoja reč-krila, hteo bi još nešto da kaže, ali
matica vrednosti minulih vremena nosi ga nezadrživom snagom
ka večnosti; on se još, prestravljen, upinje da se doseti nečeg
skandaloznog; hteo bi da protestuje: nije on došao ovamo da
postane funkcioner večnosti — ali nema više kud; upozoravaju
ga blagonakloni kažiprsti, pre no što nestaje iz vidokruga. Tek
u nekimvremememljivim regionima primećuje da su ga ovi prsti
ukrotili. Pramenovi misli koji se otkidaju s travniaka evociraju
jednu staračku Hegelovu metaforu: pripovest pomirenja sa stvar-
nošću u životu pojedinca. Planovi o promeni sveta predsavljaju
svetu privilegiju mladosti, razdoblja maglovitih predodžbi, sub-
jektivnih ideala, herojskih transcencija. Zreo čovek uviđa ap-
solutnu moć razuma i on odbacuje ove planove. Orden časti sve-
ke razumne aktivnosti: pomirenje sa svetom nije prisilan, nego
racionalan odnos. Prelaz u filistarski život je mučan, ali onaj ko
to ne može da učini, dospeva u stanje relativne nesposobnosti.
A od toga je samo jedan korak — ali fatalan! — od stvarne ne-
sposobnosti. Nemogućnost neposrednog ostvarivanja ideala rađa
hipohondriju. Nasuprot tome, zreo čovek prihvata svet kao tak-
av, stvara samo ono što već postoji, ali ova njegova aktivnost
u suštini je ipak u službi napretka. Ona se ukorenjuje u objek-
tivne odnose, i savršeno se uživljava u sopstvenu namenu.

Jedna udaljena protiv-slika: realitet eksplozivnog otpora bitka.
U početku bejaše život, a posle je useldio njegov literarni kon-
tekst: *Libertas amicorum*: predodžbe su žudele za suštinom u
promenama. Sociološka imaginacija forme naše avangardne poe-
zije ukorenjena je u promenama: ništa nije savršeno, ništa nije
konačno. Promena je jednaka sa stvarnošću. Gradovi su se proširivali,
oblikovali, razvijali; pred našim očima se odvijalo ovaplo-
ćenje istorijske dijalektike industrijalizacije, misterija naučno-teh-
ničke revolucije. Mladalačke ljubavi jednog društva reflektovale
su se u našim ekstazama. »Uloga duhovnog stvaralaštva bila je
uvek da uznemiruje, i tako je i ostalo.« (Veljko Vlahović) Poezija
je: uznemiravanje u uznemirenosti, osvajanje u novootkrivenom
duhu. Naši novi avangardni pesnici bili su romantičari i osvajači:
vitezi-lutalice promenâ oblika i osećanja života. Novi —
mnogima još nerazumljivi — humus pesničkog govora jeste pri-
vredna reforma, rano samoupravljanje, decentralizacija, kritički
intoniran politički dijalog; to su nove sintagme duha. Revolu-
cija pesničkog govora bazirana je na antropološkoj revoluciji na-
šeg života. Na tome se temeljila subverzivna pesma koja je is-
traživala šifre budućnosti, ne zadovoljavajući se time da tek for-
malno odražava svoj humus, već ona u njemu nalazi inspiraciju
da bi domislila njegovu suštinu. Radikalni stilski koren naše
avangardne poezije: novo osećanje sveta u čijem je centru ne-
prestanata promena, permanentni nemir, otvorenost prema buduć-
nosti, uživljavanje u »predmetno naslućivanje još-ne-nastalog kao
još-u-dobro-ne-preobraženog« (Bloch). Instrumente ove anticipacije
jeste negacija koju je Krleža nazvao familijarnim prihvatanjem
sveta. I ova dalekoviđa negacija nema većeg insinuatora no što
je mudra taktika polucrvenog pogleda na svet, budući da se u
njoj svaka sumnjiva jednoznačnost zasniva na komičnoj dvosmis-
lenosti: na operetskoj dihotomiji ideala i koristi, cilja i sredsta-
va, pogodnog trenutka i nepogodnog subjektiviteta. Jer, usred
promena, ko može da bude u stanju da kaže nešto konačno? Iz

žablje perspektive sve je jednoznačno, sređeno: reči su disciplinirani vojnici. U ovoj pesmi nema haosa, nema zbrke. »Proniđljiv pogled se ne potvrđuje jednostavno time što je u stanju da prozre stvari. Već isto tako kada ne vidi sve kristalno jasno.« (Bloch) I ako posle svega zapitamo zbog čega se nije moglo sve videti tako kristalno jasno, zbog čega su se osvajači uvek sukobljavali sa samim sobom, zbog čega je igra u kartaškim partijama egzistencije uvek bila samo meta-igra, mogli bismo dati ovakav odgovor: zbog ljudskog dostojanstva. Privilegije čiste savesti sažegla je tamna vatra vere. »Životna mudrost ubedenog čoveka mogla bi se svesti na ove tri reči: spokojstvo, promišljenost, taktika. Mada je čovek današnjice uveren da do očišćenja može dospeti samo putem socijalizma, vera ga je već napustila, on se nalazi u redovima nosača, ali vodi računa da mu teret samo dodiruje ramena... (...) A ipak je vera ta koja pokreće svet napred!« (Čaba Utaši) Vera u pesmu: nemir reči, nezdržljivost reči, spontana dvosmislenost reči, pobuna reči protiv pesme, pobuna pesme protiv reči, pa pobuna pesnika protiv pesme, dugi procesi protivrečnosti koji se međusobno dopunjuju.

Avangarda je ili usredsređena na budućnost, ili nije ništa. Utopijski sadržaj umetničke forme je u tome što će se već sutra završiti u svet značenja svakidašnjice. Maksimalizam forme je vizija demokratske budućnosti u kojoj graditeljstvo/stvaralaštvo s jezikom nije privilegija inteligencije; jezik će, u svakom pogledu, postati opšta svojina. I onaj ko istupa iz sadašnjeg vremena jezika, da ne bi postao ceremonijal-majstor reč-banketa, taj se nadmeće s budućnošću. Budućnost je sakralna: revolucija značenja. Ona je zagušljiva, ujedno i oslobađajuća. Neprijateljska i tolerantna. Njen nemir se neće ponašati kao strano telo u pesničkom govoru. Na sumnjivu polituru umetničkog govora, individualizirajuće, neofeudalne jezičke norme odvraćajući delatnom/promenljivoj jezičkom revolucijom. »Ubi revolutio ibi lingua nostra« — to je esencija retoričke revolucije, pa i semantičkih zemljotresa. Budućnost, dakle, nije harmonična, glasnik s Maratona neće uvek donositi jednoznačne vesti o nadmetanju s budućnošću, o sukobu s njom. »Istorijsko nadmetanje za potomstvo pretvara se u trgovinsko takmičenje sadašnjosti. Mehanizam tržišta, u malome, oponaša apsorbirajuće tendencije istorije: kratkog je daha i po kriterijumima ekonomije proizvodnje teži brzom prometu robne razmene. Anticipirajući momenat umetnosti redukuje se na špekulaciju: njena budućnost se beleži poput berzanskih kurseva. (...) Budućnost umetničkog stvaralaštva se već pušta u promet, pre no što je i dospela. Kao i u svim drugim poslovnim granama, i ovdje se nude modeli za narednu sezonu. Ova budućnost nije samo unapred započeta: čim je bačena na tržište, ona je samim tim i minula. Estetski produkt sutrašnjice, kojeg danas puštaju u promet, prekosutra će predstavljati samo neprodane zalihe...« (Encensberger) Maratonska misija doneće vest o grabljivom svojstvu budućnosti. Budućnost umnožava proroke u serijskoj proizvodnji. Anticipator se naježi: rasprodaja istorije može da počne već u sadašnjosti. Kružno kretanje: dospeva tamo odakle je i krenuo. Gvozdeni zakon poštovanja književnog autoriteta: deca jedu svoje očeve, tako što im iskazuju poštovanje bez otpora, dokazujući time da se ništa novo pod suncem ne događa. I prirodno je da »ideja jedne nove forme uvek nailazi — makar i nesvesno — na takve grupe ljudi, koje su spremne da neutrališu stvaralačku misao, da je pretvore u igru reprodukcije i adaptacije, degradirajući ono što je bio 'uzor' na nivo običnog 'šablona'«. (Eko)

Da li je za avangardu kobno to što je poltroni reči, poltroni novih formi, svojom interpretacijom neutrališu, u svojim književnim rodoslovljima razvodnjavaju, destiliraju, konzerviraju za budućnost?

Neistinitost ovog očajavanja — ma koliko maglovito i nesigurno — može potvrditi samo permanentno kritičko osećanje. Ko se ne opija od postojećih, otreznicke se i od mamurluka budućnosti. Suština maratonske misije je u sledećem: biti na oprezu! Odbaciti ono što je dohvatljivo, odreći se onog što se, po cenu malih žrtava, može osvojiti, prekinuti ono što se može nastaviti smatrati nemogućim ono što je dovoljno, i tvrditi da je samo nemoguće jedino zadovoljavajuće. Ova kritika odbacuje sve što se umiljava.

Slika budućnosti primiče nam se u vidu benjaminskog filozofskog rebusa. Ona je bez centra: njena koncepcija je polifonična. I mi smo bez uporišta, i ona se pojavljuje bez uporišta. I od našeg ponašanja zavisi hoće li mas izdati ili prigrliti. Nudi auru potčinjenosti koju je tako lako prihvatiti. I glas tradicije kaže: prihvatite je. I još se nismo ni otreznilo od pijanstva budućnosti, već nas je dohvatilo mamurluk tradicije. Najpre strogo pedantnim upozorenjem na pravila ponašanja, a potom i kao bludnica. Više nije pitala odakle ste došli, već vas je samo uveravala da ćete biti na dobrom mestu. I s naše strane: pre ravno jedne decenije — pod uticajem drugog mamurluka — isključivost je bila prevelika, danas je, međutim, previše poslušnosti, popustljivosti. Kritički pojmovi su postali rastegljivi, plastični i svemu prilagodljivi, a mi smo postali oprezni u izricanju sudova, uopšteni u deskripciji, sve sa ciljem da ne bismo pogrešili. Mnogi kritičko-estetički sistemi su postali bezobalni, rastvaraju i najrazličitije protivrečnosti i među najprotivrečnijim pravcima i delima orijentisu se bez konflikta. Sve to kao da sugerise: nakon haotičnog traganja, velikog poleta, uznemiravajućih pitanja, književne destrukcije, polemickog i anticipirajućeg sistema vrednosti, nastupa razdoblje sazrevanja, sinteze, trezvenosti. Krivulje životnih puteva kao da pokazuju: avangarda je onaj mladalčki greh kojeg se treba odreći. Prava konjunktura je ova: početi s velikom negacijom, a nastati

viti s negacijom negacije; izuzetna je privilegija ako se ima šta negirati. Misao tradicionalizma se liberalizovala, avangarda nije više proganjana i anatemisana poezija, njenom postojanju domišlja se svrha: neka ona simboliše jednu fazu velike sinteze, neka bude tehnološka stanica reprezentativne poezije. »Večna poezija« čini ustupke duhu vremena, međutim, suština tradicije je još uvek homogena supstanca koja prolazi kroz proces postepenih reformi, modifikacija. Mit o kontinuitetu je potpun i apolutan; zaveštanja su linearna, jedno kulturno blago ide iz ruke u ruku, s oca na sina. Samo što ova ideologija tradicionalizma nije više u skladu s proizvodnjom, s dvosmislenošću iskustva proizvodnje, znanje se ne prenosi samo od sebe, iz ruke u ruku, stoga razmišljanje u čistom kontinuitetu spada već u sferu interesovanja fah-idiotu tradicije. Teroru kontinuiteta suprotstavlja se stvarnost. »Tradicija je danas sučeljena s nerazrešivim protivrečnostima.« (Adorno) Izlaz nije u automatizovanom antitradicionalizmu, već u samom traganju za izlazom. Na ovoj mapi nema sinteze, na njoj nedostaje konačna forma bilanse. U dijalogu starog i novog nema statične sinteze (Kolakovski); jedini ravnopravan takmac kontinuitetu jeste diskontinuitet. Vrednost tradicije često se krije u određenoj negaciji, u Janusovskom liku njene lukavosti: ona odvlači na pogrešne puteve najodanije sledbenike, a hrani svoje negatore. Samo vruća struja tradicije: ona koja se iznova rađa, neukročena, obesna, ona koja topi ledene bregove duha, samo ona nepomirljiva, ona koja prstom takne i zapoveda: »ustani i poleti!« koja ništa ne očekuje od tebe i koja te ni na šta ne obavezuje — samo je ova struja, dakle, u stanju da zaintrigira novu pesmu. Pred represivnom tolerancijom ideje kontinuiteta, avangarda, posrćući, dospeva na marginu, prihvatajući ulogu koja joj je nametnuta: eksperimentisanja tehničkog karaktera, sterilna slika sveta, pogled na svet bez pretenzije da je i vrednije, prihvata, dakle, poziciju mirovanja, u kojoj, ne bez male grize savesti, prelistava anti-zakone svojih dela, koja se pretvaraju u prah i pepeo. Glazura nostalgije pozlaćuje samomučilačke, ukočene eksperimente. Manir stila izaziva samo kliničke muke.

Ne daj se, avangardo!

Nemoj da prihvatiš ono cepanje duha koje, po Eku, nastaje stoga što »čovek našeg stoleća često veruje da novoj ideološkoj pozadini odgovaraju retoričke forme preuzete iz prošlosti«; pomisli na to što je Brehm neprestano ponavljao: Marks i Lenjin nisu samo govorili različito od Bizmarka, nego su to činili i drukčije, te zbog toga nemoj da tražiš svoje mesto u književno-istorijskim herbarijumima; ne brljaj sa sintezom, jer nju možeš da crpiš samo iz sebe same, i bilo bi ludo da poveruješ da si ti sama sinteza; nemoj da veruješ onoj književnoj kritici koja te prati kao senka, da bi te presvukla, i o kojoj je Mirko Kovač vizionarski rekao: da će »blago i pokroviteljski da ti savetuje da pišeš tako da u knjizi ne kažeš ništa, da se ne ističeš i ne navlačiš gnev na sebe, da se maneš politike, jer to nije za tebe, da ne objašnjavaš svoje delo i ne donosiš sudove o sebi, tvoje je da lepo pišeš o nekim tricama i kućinama, gledaj da ne povređuješ druge i ne dovodiš u sumnju svoj izraziti talent i fini smisao za tkanje, i ne zameraj se kritici, novinama i velikim kućama, ne prepri si, laskaj i hvali svačije delo, ako nastupiš drsko, odmah popuštaj, ne bode se šut s rogatim, tako nas podučava kritika i uvodi u praksu«; ne treba, dakle, da očajavaš, ako lit-građani s aktovkama u ruci defiluju po institucijama nauke o lepoti da bi pripremili uobičajeni ritual književnosti svečane, »stajajuće sobe«, slikajući uvek iznova tablo s književnim dežurnima u prvom planu, koji sa svojih papirnatih govornica pripovedaju determinisanost tvog književnog identiteta, naglašavaju čistotu reči i duha i kažnjavaju one koji su napustili taj svet i koji, zbog toga, u paklu stilskog višeglasja, u »haosu« koji je nastao na ruševini jednoobrazovnosti palanačkog sveglasnog stila, doživljavaju najstrašnije užase koje uopšte može da doživi jedan »bludni sin«; da, nastavlja Konstantinović, bludni sin dijamantskog senzibiliteta; u filosofiji palanke »oni su prijavili, a »palancin je čist«, njegov je život »sveden stilski, s unapred datim odgovorima na davno postavljena pitanja«, zbog toga jedan »nevin život, čist onako kako je nužno 'čist' samo produženi infantilizam duha 'sklonjenog' zauvek pod okrilje starijih, duha koji je još duh sina koji je ostao veran i koji, po nasleđenim pravilima, obavlja svoj život. Život je rutinski život, siguran onom sigurnošću koju nudi rutina. Nema prljavštine, jer nema stvarne radionice obrasca, one u kojoj bi se obrazac tek stvarao«, nemoj poverovati da je filozofija palanke samo apstraktna metafora, ona ponekad zgrabi i našu ruku, pa te mi izneveravamo iz različitih razloga, stidimo se prljavštine radionice svesti, slučajnih iveraka mišljenja; suočena s rasprodajom tenis-patika marke »puma«, s dampin-gom puma-literature, ugledom puma-kritike, metafora se ovaploćuje; Domoško razgovara s Konstantinovićem, obojica drže u ruci enigm tu tenis-loptice koja bi mogla da donese spasenje; vidiš li, ovako se susreću tvoji anđeli — »ko to shvata i razume / ne zavlači se u rupe« — da bi razvili jedra i ispunili univerzum koji im lebdi pred očima; i zbog toga, ne daj se, avangardo, jer nailaze uvek novi, koji znaju da postave pitanje: »Treba li možda povući se mudro u reč-magije za podmukle duh-novce nevinosti?« (Bela Čorba); oni koji napuštaju književna vele-produceća, pa ti prilaze s eksplozivima novih reči, nepredvidljivim avanturama razuma, obnovljenim stilskim imperativima načina proizvodnje i načina života, da bi svi videli kako ti nisi samo tajanstvena muza podstanarskih sobica, već glasni sagovornik u amfiteatru epoha.

Preveo s mađarskog:
Arpad Vicko